
264

Besluit van 4 mei 1993, houdende vaststelling van de kerndoelen basisonderwijs (Besluit kerndoelen basisonderwijs)

Wij Beatrix, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Op de voordracht van de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen van 11 februari 1993, nr. 93005242/3223, directie Wetgeving en Juridische Zaken;

Gelet op artikel 9, vijfde lid, van de Wet op het basisonderwijs;

Gezien het advies van de Onderwijsraad van 25 mei 1992, nr. OR 92000073/1 P;

De Raad van State gehoord (advies van 24 maart 1993, nr. WO5.93.0102);

Gezien het nader rapport van de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen van 26 april 1993, nr. 93026789/3223, directie Wetgeving en Juridische Zaken;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1. Kerndoelen

1. De kerndoelen ten aanzien van de onderwijsactiviteiten, genoemd in artikel 9, eerste tot en met vierde lid, van de Wet op het basisonderwijs, worden vastgesteld als aangegeven in de bij dit besluit behorende bijlage.

2. Voor de school geldt de eis dat zij ten minste de kerndoelen bij haar onderwijsactiviteiten als aan het eind van het basisonderwijs te bereiken doelstellingen hanteert. Kerndoelen geven een beschrijving van kwaliteiten van leerlingen op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden.

Artikel 2. Inwerkingtreding

Dit besluit treedt in werking op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip. Laatstbedoeld besluit wordt niet genomen voordat 30 dagen zijn verstreken nadat het onderhavige besluit is voorgelegd aan de beide Kamers der Staten-Generaal en gedurende die termijn niet door of namens een van beide Kamers de wens wordt te kennen gegeven dat het in het besluit geregelde onderwerp bij de wet wordt geregeld.

Het advies van de Raad van State is openbaar gemaakt door terinzagelegging bij het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen
Tevens zal het advies met de daarbij ter inzage gelegde stukken worden opgenomen in het bijvoegsel bij de Nederlandse Staatscourant van 8 juni 1993, nr. 105

Artikel 3. Citeertitel

Dit besluit wordt aangehaald als: Besluit kerndoelen basisonderwijs.

Lasten en bevelen dat dit besluit met de daarbij behorende nota van toelichting in het Staatsblad zal worden geplaatst.

's-Gravenhage, 4 mei 1993

Beatrix

De Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen,
J. Wallage

Uitgegeven de *zevenentwintigste* mei 1993

De Minister van Justitie,
E. M. H. Hirsch Ballin

lr. 1

BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS VAN ONDERWIJS EN WETENSCHAPPEN

Aan de Voorzitters van de Eerste en van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Zoetermeer, 2 juni 1993

Ter griffie van de Eerste en van de Tweede Kamer der Staten-Generaal ontvangen op 2 juni 1993. De wens dat het in de maatregel te regelen onderwerp bij de wet wordt geregeld kan door of namens een van beide Kamers of door ten minste vijftien leden van de Eerste Kamer dan wel dertig leden van de Tweede Kamer te kennen worden gegeven uiterlijk op 2 juli 1993.

Ter voldoening aan het bepaalde in artikel 9, vijfde lid, van de Wet op het basisonderwijs zoals met ingang van 1 augustus 1993 luidend ingevolge artikel II van de Wet van 27 mei 1992 (Stb. 270), bied ik u aan, het Besluit kerndoelen basisonderwijs (Stb. 1993, 264).¹

De Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen,
J. Wallage

¹ Ter inzage gelegd bij de afdeling Parlementaire Documentatie.

NOTA VAN TOELICHTING

Algemeen

1. Inleiding

In het onderhavige besluit zijn de kerndoelen voor het basisonderwijs opgenomen. De grondslag van het besluit is in de Wet op het basisonderwijs (hierna: W.B.O.) opgenomen door de Wet van 27 mei 1992 (Stb. 270), houdende wijziging van onder meer de Wet op het voortgezet onderwijs en de Wet op het basisonderwijs in verband met de invoering van basisvorming in het voortgezet onderwijs, de invoering van kerndoelen in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs en de invoering van het voorbereidend beroepsonderwijs (hierna kortheidshalve aangeduid als: Wet basisvorming).

In artikel 9, zesde lid, van de W.B.O. wordt omschreven wat onder kerndoelen wordt verstaan: kerndoelen worden door de school bij haar onderwijsactiviteiten gehanteerd als aan het eind van het basisonderwijs te bereiken doelstellingen. Tevens is bepaald dat kerndoelen een beschrijving geven van kwaliteiten van leerlingen op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden.

In dit besluit zijn dus voor alle in artikel 9, eerste tot en met vierde lid, van de wet genoemde onderwijsactiviteiten de aan het eind van het basisonderwijs te bereiken doelstellingen opgenomen.

De kenmerken en functie van de kerndoelen zijn voor de inzichtelijkheid herhaald in artikel 1, tweede lid, van het besluit.

2. Voorgeschiedenis

In februari 1988 heeft de Minister van Onderwijs en Wetenschappen het Instituut voor leerplanontwikkeling de opdracht verstrekt om voorlopige eindtermen voor het basisonderwijs te ontwikkelen voor de in artikel 9, eerste tot en met vierde lid, van de W.B.O. genoemde onderwijsactiviteiten. In januari 1989 zijn de voorlopige eindtermen basisonderwijs aan de Minister van Onderwijs en Wetenschappen aangeboden en openbaar gemaakt. Naar aanleiding van de reacties op deze voorlopige eindtermenontwerpen zijn de ontwerpen bijgesteld en in juli 1989 opnieuw aan de Minister van Onderwijs en Wetenschappen aangeboden.

In de tweede nota van wijziging bij het wetsvoorstel dat heeft geleid tot de Wet basisvorming (Kamerstukken II 1989/90, 20 381, nr. 18) is de term «eindtermen» vervangen door de term «kerndoelen». Bij deze herziening worden de doelen minder gedetailleerd geformuleerd. De naamsverandering markeert de veranderde betrokkenheid van de overheid, die de scholen meer ruimte geeft voor eigen invulling.

In februari 1990 is vervolgens door ondergetekende de Commissie herziening eindtermen (hierna: C.H.E.) ingesteld, met als opdracht alle eindtermenontwerpen nogmaals te bezien en daarbij vooral aandacht te schenken aan de omvang van de voorgestelde eindtermen voor de basisvorming in het voortgezet onderwijs en de mate van specificatie van de voorgestelde eindtermen voor zowel de basisvorming in het voortgezet onderwijs als voor het basisonderwijs.

De Commissie bracht op 20 juli 1990 haar advies uit.

Het advies werd overgenomen en opgenomen in het ontwerp-besluit Kerndoelen basisonderwijs dat vervolgens om advies werd voorgelegd aan de Onderwijsraad.

De Onderwijsraad bracht op 25 april 1991 (kenmerk OR 91000085/P) over laatstbedoeld ontwerp advies uit. Op 27 juni 1991 is voorts het

wetsvoorstel dat leidde tot de Wet basisvorming aanvaard door de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Ondergetekende zag in het genoemde advies d.d. 25 april 1991 van de Onderwijsraad en in de uitkomsten van het debat in de Tweede Kamer over de basisvorming aanleiding tot een hernieuwde adviesaanvraag aan de C.H.E., welke adviesaanvraag dateert van 17 juli 1991. De C.H.E. werd bij die gelegenheid verzocht speciale aandacht te schenken aan de haalbaarheid van de kerndoelen basisonderwijs.

Dit vervolgadvis van de C.H.E. werd in oktober 1991 ontvangen. De Commissie heeft in haar advies ook betrokken de opmerkingen die de Onderwijsraad in zijn advies van 25 april 1991 maakte over het toen voorliggende ontwerp-besluit.

De kerndoelenontwerpen uit het C.H.E.-advies van oktober 1991 zijn in dit besluit ongewijzigd overgenomen, waarbij aangetekend wordt dat de kerndoelen voor het vak Friese taal in het Nederlands zijn gesteld.

3. De kerndoelen; advies Onderwijsraad en andere commentaren

Deze paragraaf is zowel een toelichting op afzonderlijke kerndoelen als een reactie op de commentaren naar aanleiding van het ontwerp-besluit.

In deze paragraaf zal eerst worden ingegaan op de meer algemene commentaren van de Onderwijsraad en de artikel 3-organisaties, alsmede van de Vaste Commissie voor Onderwijs en Wetenschappen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, op het ontwerp-besluit. Vervolgens worden naar aanleiding van de commentaren enkele kerndoelen nader toegelicht.

Het ontwerp-besluit is om commentaar voorgelegd aan de artikel 3-organisaties en om advies aan de Onderwijsraad. De Onderwijsraad bracht op 25 mei 1992 zijn advies uit (kenmerk OR 9200073/1 P). Voorts vond over het ontwerp-besluit op 10 november 1992 een mondeling overleg plaats met de Vaste Commissie voor Onderwijs en Wetenschappen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, aan de hand van de brief van ondergetekende d.d. 26 augustus 1992 (Kamerstukken II 1991/92, 22 300, hoofdstuk VIII, nr. 99).

Vooraf wordt door ondergetekende opgemerkt dat voor zover in de ontvangen commentaren wordt ingegaan op vaststelling van de kerndoelen bij wet, daarop in deze nota van toelichting niet wordt ingegaan, omdat met het aanvaarden van de Wet basisvorming door de Staten-Generaal de kerndoelen berusten op wettelijke voorschriften.

Verder merkt ondergetekende op dat scholen voor bijzonder onderwijs die dringende bezwaren hebben tegen de in de bijlage bij dit besluit vermelde kerndoelen, eigen kerndoelen kunnen vaststellen. Deze zo genoemde substitutiemogelijkheid heeft ook betrekking op algemene doelstellingen, die het terrein dat onder de verschillende vak- en vorminggebieden valt afbakenen. De door scholen voor bijzonder onderwijs vastgestelde eigen kerndoelen moeten van gelijk niveau zijn als de in het besluit opgenomen kerndoelen, zo bepaalt artikel 9, zevende lid, van de W.B.O.

De Onderwijsraad wijst erop dat in de praktijk in het bijzonder het uitgangspunt van de multiculturele samenleving nog extra aandacht verdient, hoewel de kerndoelen vanzelfsprekend zijn gebaseerd op artikel 8 van de W.B.O. In artikel 3-commentaren wordt voorts gepleit voor kerndoelen eigen taal en cultuur (OETC).

Ondergetekende merkt op dat het onderwijs er mede van uitgaat dat leerlingen opgroeien in een multiculturele samenleving (artikel 8, derde

lid, W.B.O.) en dat scholen bij de concretisering van de kerndoelen rekening dienen te houden met dit artikel. De kerndoelen bieden hiervoor voldoende mogelijkheden. Toezicht door de inspectie ligt voor de hand.

De kerndoelen hebben betrekking op de bij de wet verplicht gestelde vak- en vormingsgebieden. OETC valt daar buiten. Ondergetekende neemt dit voorstel daarom niet over. Wel wijst hij erop dat de Stichting voor leerplanontwikkeling (hierna: SLO) kerndoelen Turks en Arabisch heeft ontwikkeld. Ondergetekende zal zorgdragen voor verspreiding van het ontwikkelde materiaal.

De Onderwijsraad beschouwt het globaliteitsniveau als een dilemma bij het formuleren van specifieke kerndoelen. Enerzijds moet er voldoende ruimte blijven voor het concretiseringsproces op schoolniveau, anderzijds moeten de specifieke kerndoelen, zoals ook de C.H.E. stelt, voldoende richtinggevend zijn om gehanteerd te kunnen worden in de onderwijspraktijk en zo een bijdrage te leveren aan de kwaliteit van het onderwijs.

Ondergetekende meent, gelet op het zorgvuldige voorbereidingstraject en de consensus die in het algemeen onder deskundigen ten aanzien van de in het besluit vermelde kerndoelen bestaat, dat aangenomen mag worden dat het onderhavige besluit enerzijds voldoende richtinggevend en anderzijds zo min mogelijk voorschrijvend is. Bovendien is hij voornemens de ervaringen van scholen bij de invoering en het gebruik van de kerndoelen zorgvuldig te volgen en, indien daar aanleiding toe is, de kerndoelen op dit punt te herzien.

Om de scholen behulpzaam te zijn bij het hanteren van de kerndoelen in de onderwijspraktijk, heeft ondergetekende de afgelopen jaren in het kader van de overheidsprogrammering voor de Landelijke Pedagogische Centra en de SLO ruim f.3 miljoen uitgetrokken voor de ontwikkeling van handreikingen met voorbeelden voor de concretisering van kerndoelen en voor ondersteuning van het invoeringsproces. Op deze wijze wordt bijgedragen aan de hanteerbaarheid van kerndoelen in de onderwijspraktijk, zonder afbreuk te doen aan de vrijheid van scholen om de kerndoelen naar eigen inzicht en overeenkomstig hun levensbeschouwelijke en pedagogische uitgangspunten te vertalen in het onderwijsaanbod.

Met deze handreikingen wordt tegemoet gekomen aan de bezwaren van de Onderwijsraad tegen het volgens de Raad in sommige gevallen abstracte karakter van een aantal kerndoelen, zonder de kerndoelen een te gedetailleerd karakter te geven.

Ondergetekende verwacht dat de kerndoelen zullen bijdragen aan de kwaliteit van het onderwijs. Invoering van kerndoelen zal scholen er immers toe aanzetten het huidige onderwijsaanbod kritisch te bezien. Tevens zullen methodenontwikkelaars, zoals nu reeds het geval is, de kerndoelen als richtsnoer hanteren. De toetsen van de zo genaamde Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau (hierna: PPON) door het Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling (hierna: CITO) zullen zich richten naar de kerndoelen. Door te fungeren als ijkpunt voor scholen, methodenontwikkelaars en PPON leveren de kerndoelen een bijdrage aan de verhoging van de kwaliteit van het onderwijs. Bovendien zal de inspectie de kerndoelen als uitgangspunt nemen bij het toezicht op het onderwijs. Overigens is slechts achteraf empirisch vast te stellen of de in dit besluit opgenomen kerndoelen bijdragen aan de verhoging van de kwaliteit van het onderwijs, juist ook omdat dit mede afhangt van de wijze waarop scholen in het concretiseringsproces vorm en inhoud aan de kerndoelen geven.

Ten aanzien van de functie van kerndoelen blijkt er, ook gezien de commentaren van een aantal artikel 3-organisaties, nog sprake te zijn

van een misverstand. Kerndoelen worden door de school bij haar onderwijsactiviteiten gehanteerd als aan het eind van het basisonderwijs te bereiken doelstellingen (artikel 9, zesde lid, van de W.B.O.). In de discussies over invoering van de kerndoelen is steeds benadrukt dat de kerndoelen geen selecterende functie hebben. Kerndoelen geven derhalve aan waar scholen naar moeten streven, niet wat het niveau is dat door alle leerlingen dient te worden bereikt. De W.B.O. heeft als intentie leerlingen een ononderbroken ontwikkelingsproces te laten doorlopen; het basisonderwijs dient te worden afgestemd op de voortgang in de ontwikkeling van de leerlingen (artikel 8, eerste lid, van de W.B.O.). Ondergetekende kan dus de conclusie van de Onderwijsraad dat het door hem beoogde doel van de kerndoelen is dat alle leerlingen op de in de kerndoelen aangegeven terreinen vergelijkbare kennis, inzicht en vaardigheden van een gelijk niveau verwerven, niet onderschrijven. Overigens verwacht ondergetekende wel dat de kerndoelen basisonderwijs zullen bijdragen aan meer gemeenschappelijkheid in de aan het eind van de basisschool door leerlingen verworven kennis, vaardigheden en inzichten.

Met betrekking tot de opmerking van de Raad dat overtuigende argumenten ontbreken om de kerndoelen zoals ze in het ontwerp-besluit waren geformuleerd, bij voorbaat in algemene zin te bestempelen als een minimaal haalbaar onderwijsaanbod voor 80% van de leerlingen, wil ondergetekende benadrukken dat dit criterium, dat afkomstig is uit de discussie over de kerndoelen basisvorming en geen betrekking heeft op de kerndoelen basisonderwijs, niet strookt met artikel 8, eerste lid, van de W.B.O. Dat neemt niet weg dat scholen er naar moeten streven dat zo veel mogelijk leerlingen de kerndoelen basisonderwijs zo volledig mogelijk zullen beheersen.

Vragen omtrent het functioneren van kerndoelen in het onderwijs zijn naar de mening van ondergetekende pas definitief te beantwoorden als scholen de kerndoelen hebben vertaald in hun onderwijsaanbod. Om scholen de ruimte te geven om eventuele omissies in hun onderwijsaanbod aan te vullen, is in de Wet basisvorming (artikel VI, onderdeel A, eerste lid, onderdeel e) gekozen voor een geleidelijke invoering. Scholen hebben maximaal 5 jaar de tijd om aan de kerndoelen te voldoen. De invoering en het gebruik van de kerndoelen zullen na deze periode worden geëvalueerd. Uit deze evaluatie en de bevindingen van de inspectie kan blijken of bijstelling van de kerndoelen gewenst is ten gevolge van de globaliteitsproblematiek, nieuwe ontwikkelingen, de overladenheidsproblematiek of problemen die scholen bij de invoering van kerndoelen ondervinden in verband met de vrijheid van inrichting en methodenkeuze.

Er is vanaf gezien om nu reeds evaluatienormen vast te stellen, anders dan de Onderwijsraad adviseert. Het is, zoals eerder al opgemerkt, aan de scholen om, eventueel met hulp van de schoolbegeleidingsdiensten, de kerndoelen te concretiseren en te bepalen hoe, gezien de algemene schooldoelstellingen, de specifieke leerlingpopulatie en mogelijke andere factoren, de beschikbare tijd over de vak- en vormingsgebieden wordt verdeeld. Daarbij kunnen de handreikingen die ondergetekende door de SLO heeft laten vervaardigen en die via de landelijk pedagogische centra en schoolbegeleidingsdiensten zullen worden verspreid, scholen behulpzaam zijn. Omdat hantering van de kerndoelen een zaak van de scholen is, is het nu reeds vaststellen van evaluatiecriteria dan ook niet goed mogelijk. Ditzelfde geldt voor de door de Onderwijsraad voorgestelde ex ante-evaluatie. Bovendien bestaat het gevaar dat het op dit moment vaststellen van evaluatienormen afbreuk doet aan de vrijheid van inrichting.

Wat de haalbaarheidsvraag betreft is de Onderwijsraad er nog steeds niet van overtuigd dat de investering die alle scholen moeten plegen om de kerndoelen te hanteren als aan het eind van het basisonderwijs te bereiken doelstellingen, de moeite loont.

Bij het opstellen van de kerndoelen is, met het oog op de haalbaarheid van het in de kerndoelen geïndiceerde onderwijsaanbod, aansluiting bij de bestaande onderwijspraktijk een belangrijk uitgangspunt geweest. Met uitzondering van de nieuwere vakgebieden, zoals Engelse taal en Geestelijke stromingen, representeren de kerndoelen in het basisonderwijs de gangbare onderwijspraktijk. Naar aanleiding van de door de Vaste Commissie voor Onderwijs en Wetenschappen op 16 mei 1991 uitgesproken zorg terzake, het advies van de Onderwijsraad op het eerste ontwerp-besluit Kerndoelen basisonderwijs en de in het inspectierapport «Een kwestie van vraag en aanbod; de realisering van het brede vormingsaanbod in de basisschool» gesignaleerde overladenheid van het programma in het basisonderwijs, heeft de C.H.E. zich op verzoek van ondergetekende nogmaals uitdrukkelijk gebogen over de haalbaarheid van de kerndoelen. In haar meergenoemde nadere advies van oktober 1991 spreekt de C.H.E. uit, positieve verwachtingen te hebben ten aanzien van de haalbaarheid van de voorgestelde kerndoelen, waarbij aantekent dat beoordeling van de haalbaarheid van kerndoelen pas mogelijk is als deze functioneren in de onderwijspraktijk. Bovendien concludeert de C.H.E., dat de introductie van de kerndoelen de overladenheid zal vergroten noch verkleinen.

Ondergetekende deelt de verwachting van de C.H.E. Hij wijst er daarbij op dat de SLO modellen ontwikkelt die scholen behulpzaam zijn bij het realiseren van de kerndoelen in de beschikbare onderwijstijd. Overigens is voor ondergetekende de haalbaarheid van de kerndoelen wel degelijk een punt van serieuze aandacht. Bij de evaluatie van de invoering en het gebruik van de kerndoelen zal dit punt dan ook expliciet aan de orde komen.

Het haalbaarheidsvraagstuk is ook aan de orde geweest in genoemd mondeling overleg met de Vaste Commissie voor Onderwijs en Wetenschappen van de Tweede Kamer op 10 november 1992.

Naar aanleiding van dit overleg heeft ondergetekende de Voorzitter van de Tweede Kamer bij brief van 4 december 1992 (kenmerk PO/B-92091254) onder meer medegedeeld dat de inspectie zal worden verzocht, jaarlijks in het Onderwijsverslag aandacht te schenken aan de invoering van de kerndoelen, met name met het oog op de overladenheidsproblematiek.

Aldus zal de evaluatie van de invoering van de kerndoelen basisonderwijs, vooral op dit punt, ook tijdens het invoeringsproces plaatsvinden.

In het mondeling overleg van 10 november 1992 is ook het toezicht van de inspectie op het gebruik van de kerndoelen door de scholen aan de orde geweest. Naar aanleiding daarvan heeft ondergetekende in de eerdergenoemde brief van 4 december 1992 medegedeeld dat de inspectie een systeem heeft ontwikkeld voor het uitvoeren van het toezicht op het gebruik van de kerndoelen en de beoordeling van de eigen kerndoelen van de scholen. De inspectie toetst of de kerndoelen zijn geoperationaliseerd in het schoolwerkplan en of het feitelijk gegeven onderwijs overeenkomt met het in de kerndoelen geïndiceerde onderwijsaanbod. In 1993 zal de inspectie een begin maken met de ontwikkeling van toetsingskaders voor het uitvoeren van het toezicht op de realisering van de kerndoelen en zullen instrumenten worden ontworpen waarmee de vastgestelde kerndoelen worden getoetst. Over de toetsing van de kerndoelen in het schoolwerkplan rapporteert de inspectie voor de eerste keer in het Onderwijsverslag 1993. Vanaf 1994 zal de inspectie

de realisering van de kerndoelen basisonderwijs in de praktijk toetsen. Bovendien komen in de loop van 1993 gegevens beschikbaar over de actuele stand van zaken met betrekking tot de omvang van het feitelijke leer- en vormingsaanbod en de geboden tijd om het te leren, bij de rapportage van de Commissie Evaluatie Basisonderwijs (CEB). Voor het overige wordt wat het toezicht betreft verwezen naar de door ondergetekende daarover bij brief van 2 november 1992 aan de Tweede Kamer gezonden inspectienotitie «Toezicht op het gebruik van de kerndoelen en op het onderwijs binnen de zgn. vrije ruimte; beoordeling van de eigen kerndoelen».

Door verschillende artikel 3-organisaties is bezwaar gemaakt tegen de in de algemene doelstellingen bij de kerndoelen opgenomen attitude-aanduidingen. In het genoemde mondeling overleg van 10 november 1992 heeft ondergetekende aangegeven dat de substitutiemogelijkheid ook betrekking heeft op de algemene doelstellingen. Dit betekent dat scholen voor bijzonder onderwijs eigen algemene doelstellingen mogen opstellen waarin de genoemde attitude-aanduidingen niet voorkomen.

De afzonderlijke kerndoelen

Hieronder wordt ingegaan op een aantal afzonderlijke kerndoelen. Daarbij is het commentaar betrokken dat de Onderwijsraad onder verwijzing naar zijn eerdere advies over het eerste ontwerp-besluit kerndoelen in het commentaar van 25 mei 1992 heeft gegeven.

Engelse taal

In de kerndoelen voor het vak Engelse taal komt een aantal malen een opsomming van begrippen voor zoals «name», «first name», «surname». Deze begrippen zijn in de Engelse taal gesteld en niet vertaald, omdat het er om gaat dat de leerlingen deze begrippen in de Engelse taal moeten kunnen hanteren.

Naar het oordeel van de Onderwijsraad weegt het eventuele voordeel van deze sterk gespecificeerde kerndoelen niet op tegen de nadelen. De scholen moeten voor de vormgeving van dit betrekkelijk nieuwe vak hun eigen model en methodiek kunnen kiezen.

De kerndoelen Engelse taal hebben in vergelijking met de andere kerndoelen een specifiek karakter. In de commentaren van de Onderwijsraad en de artikel 3-organisaties wordt dit terecht signaleerd. Oorzaak hiervan is echter niet alleen de prilheid van het vakgebied. Met name de aansluiting met het voortgezet onderwijs, ten aanzien waarvan de inspectie in het rapport «Engels in basisonderwijs en brugklas» (nr. 1991-3) problemen constateert, ligt hieraan ten grondslag. De voorgestelde formuleringen bieden uitgangspunten voor het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs om afspraken te maken over optimalisering van de afstemming, zoals de inspectie aanbeveelt in haar rapport. Daarom handhaaft ondergetekende zijn voorkeur voor de in het ontwerp-besluit voorgestelde kerndoelen.

Met de Raad is ondergetekende van mening dat aan de vrijheid van inrichting niet getornd mag worden. Hoewel de in het ontwerp-besluit voorgestelde kerndoelen Engels gebaseerd zijn op de communicatieve methode, die het meest gangbaar is, zijn ze ook met de grammaticale methode te realiseren. Ondergetekende is daarom van mening dat de voorgestelde formuleringen aan de scholen voldoende ruimte zullen bieden bij de keuze van methoden.

Rekenen/wiskunde

De Onderwijsraad handhaaft zijn bezwaren tegen de aanduiding van domeinen bij Rekenen/wiskunde.

Weliswaar constateert de Raad terecht dat het domein vaardigheden met name tellen en rekenen betreft, de door de Raad verwachte verwarring is evenwel niet waarschijnlijk.

Aardrijkskunde

De Onderwijsraad oordeelt positief over de wijzigingen ten opzichte van het eerste ontwerp, uit het oogpunt van hanteerbaarheid van deze kerndoelen.

Geschiedenis

De ten opzichte van het eerste ontwerp aangebrachte vereenvoudigingen zijn volgens de Onderwijsraad een aanzienlijke verbetering uit het oogpunt van het realiteitsgehalte van deze kerndoelen.

De natuur, waaronder biologie

De Onderwijsraad handhaaft zijn bezwaren tegen het gebrek aan specificatie en het ontbreken van samenhang tussen de domeinen bij de kerndoelen Natuur, waaronder biologie.

De C.H.E. heeft naar aanleiding van het advies van de Onderwijsraad op het eerste ontwerp-besluit nadere specificaties toegevoegd. De relatie tussen de domeinen wordt uitgewerkt in het ondersteunend materiaal van de SLO. Opneming van deze relaties in de kerndoelen zou er echter toe leiden dat deze te gespecificeerd worden, zodat daarvan is afgezien.

Maatschappelijke verhoudingen, waaronder staatsinrichting

De Onderwijsraad kan zich geheel in de nu voorgestelde kerndoelen vinden.

Geestelijke stromingen

Om te voorkomen dat scholen eigen kerndoelen moeten formuleren, verdient het volgens de Onderwijsraad aanbeveling, af te zien van vermelding van stromingen en aanduidingen als die over ontstaan en uitbreiding. Slechts dan kan er zijns inziens sprake zijn van voldoende vrijheid om het nieuwe en kwetsbare leergebied Geestelijke stromingen naar eigen inzicht in te vullen.

De hiervoor uiteengezette problematiek wordt in de nota van toelichting naar de mening van de Raad op te simpele wijze afgedaan. Hij pleit ervoor dat de consequenties van deze beslissing nogmaals zorgvuldig worden afgewogen.

Ondergetekende heeft in het kader van bovengenoemd mondeling overleg van 10 november 1992 toegezegd, de kerndoelen Geestelijke stromingen aan externe deskundigen voor te leggen. Op verzoek van ondergetekende heeft de SLO op 16 november 1992 een voorstel voor globalisering van de kerndoelen geformuleerd. Dit voorstel heeft geleid tot wijziging van de kerndoelen.

De SLO is uitgegaan van de doelstelling die met het opnemen van Geestelijke stromingen in de W.B.O. is beoogd. Met het oog op inzicht in de pluralistische samenleving is het, tegen de achtergrond van de toenevende multi-culturele samenstelling van de bevolking en de invloed daarvan op de samenleving, noodzakelijk dat leerlingen inzicht hebben in de verschillende in de samenleving gehanteerde normen- en waarden-systemen. Voor realisering van deze doelstelling is, zo stelt de SLO, een stromingsgewijs aanbod, zoals gehanteerd in de in het ontwerp-besluit opgenomen kerndoelen Geestelijke stromingen, niet noodzakelijk. Een thematisch model, met exemplarische en mogelijk contrasterende onderwerpen, is ook een denkbare benadering waarvoor scholen zouden

kunnen kiezen. De SLO concludeert dat gehoor geven aan de door de Onderwijsraad geopperde bezwaren, een verstandige keuze lijkt.

De SLO heeft een alternatief tekstvoorstel ontwikkeld, dat een ruime inhoudelijke vrijheid aan scholen laat. Dit voorstel, dat in de genoemde brief van 4 december 1992 aan de Tweede Kamer is opgenomen, is in zijn geheel overgenomen, ter vervanging van de in het ontwerp-besluit opgenomen omschrijvingen.

Bevordering van sociale redzaamheid, waaronder gedrag in het verkeer

De Onderwijsraad oordeelt de samenvoeging en aanpassing van de kerndoelen 5 en 6 een verbetering.

Zintuiglijke en lichamelijke oefening

Deze kerndoelen omvatten niet tevens het zwemmen. De LONDO-vergoedingssystematiek bevat geen vergoeding daarvoor. Desalniettemin kunnen scholen de vergoeding mede voor zwemmen aanwenden.

Spel en Beweging

De Onderwijsraad meent dat er voldoende vrijheid geboden moet worden om de kerndoelen Spel/bevordering van het taalgebruik en Beweging naar eigen aard en inzicht vorm en inhoud te geven. De Raad verwijst hierbij naar zijn hiervoor genoemde opmerkingen bij de kerndoelen Geestelijke stromingen.

Hij merkt voorts op dat het, door de pregnante plaats die de met «drama» en «dans» samenhangende activiteiten innemen, zeker is dat er een groep scholen is die een beroep zal doen op de mogelijkheid om vervangende kerndoelen te formuleren. Hierbij geldt dezelfde redenering als de Raad bij Geestelijke stromingen heeft gehanteerd.

Dit onderwerp wordt in de nota van toelichting op te simpele wijze afgedaan, zo meent de Raad.

Volgens artikel 8, tweede lid, van de W.B.O. moet het basisonderwijs zich onder andere richten op de ontwikkeling van de creativiteit van leerlingen. De kerndoelen Spel/bevordering van taalgebruik en Beweging weerspiegelen de gangbare wijze waarop in het onderwijs in deze vak- en vormingsgebieden aan deze opdracht wordt vormgegeven. Ook in invoeringsprogramma's en projecten en in kringen van de onderwijsondersteuning is dit de gangbare interpretatie. Om aan de opmerkingen van de Raad tegemoet te komen, zal bij de evaluatie speciale aandacht worden besteed aan de vraag of zich bij de invoering van de kerndoelen Spel en Beweging onoverkomelijke problemen voordoen.

4. Financiën

De invoering van de kerndoelen basisonderwijs brengt geen extra kosten met zich mee. Het gaat om een onderdeel van de reguliere zorg van elke school voor de kwaliteit van het eigen onderwijsaanbod. De onderwijsverzorgingsinstellingen staan de scholen bij waar het gaat om de invoering. Deze instellingen doen dat op basis van het reguliere instellingsbudget (zie Hoofdstuk IX van de Wet op de onderwijsverzorging). Binnen dit kader geeft de overheid op grond van artikel 6 van die wet inhoudelijke aanwijzingen inzake de door de overheid gewenste aanpak.

ARTIKELEN

Artikel 2

Dit artikel regelt dat het besluit op een bij koninklijk besluit te bepalen

tijdstip in werking treedt. Deze formulering is gekozen om te kunnen voldoen aan artikel 9, vijfde lid, van de W.B.O., waarin wordt bepaald dat een algemene maatregel van bestuur die op grond van genoemd artikel wordt uitgevaardigd, aan de beide Kamers der Staten-Generaal wordt overgelegd. Een bepaald tijdstip van inwerkingtreding opnemen zou tot gevolg kunnen hebben dat het besluit in werking treedt ondanks het feit dat door of namens een van beide Kamers de wens te kennen zou zijn gegeven dat het onderwerp van het besluit bij de wet moet worden geregeld.

De Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen,
J. Wallage

in

ir
g

ig

an

el-

n

Bijlage als bedoeld in artikel 1, eerste lid, van het Besluit kerndoelen basisonderwijs

NEDERLANDSE TAAL

Algemene doelstelling

- Het onderwijs in Nederlandse taal is erop gericht dat de leerlingen
- vaardigheden ontwikkelen waarmee ze deze taal doelmatig gebruiken in situaties die zich in het dagelijks leven voordoen;
  - kennis en inzicht verwerven omtrent betekenis, gebruik en vorm van taal;
  - plezier hebben of houden in het gebruiken en beschouwen van taal.

DOMEINEN	KERNDOELEN
A. Spreken en luisteren	<ol style="list-style-type: none"> 1. De leerlingen weten dat men kan luisteren en spreken met verschillende doelen. 2. De leerlingen kunnen<ul style="list-style-type: none"> - de inhoud en bedoeling van wat er tegen hen gezegd wordt begrijpen; - vragen stellen om informatie te verzamelen over een door henzelf gekozen onderwerp; - verslag uitbrengen; - iets uitleggen; - hun ervaringen, mening, waardering of afkeuring op persoonlijke wijze weergeven; - deelnemen aan een formeel gesprek. 3. De leerlingen kunnen bij het realiseren van het voorgaande in voorkomende situaties gebruik maken van communicatiemiddelen.
B. Lezen	<ol style="list-style-type: none"> 4. De leerlingen weten, dat men kan lezen met verschillende doelen. 5. De leerlingen kunnen<ul style="list-style-type: none"> - informatieve en betogende teksten, verhalen, poëzie en dialogen voor hoorspel, poppenkast of toneel onderscheiden; - hun manier van lezen aanpassen aan een door henzelf of door de leerkracht gesteld lezersdoel; - hoofdzaken van een informatieve tekst weergeven; - bij een betogende tekst de hoofdlijn van het betoog aangeven en weergeven hoe hun mening zich verhoudt tot de mening in de tekst. 6. De leerlingen kunnen algemeen gebruikte schriftelijke informatiebronnen hanteren.
C. Schrijven	<ol style="list-style-type: none"> 7. De leerlingen weten, dat er geschreven wordt met het oog op verschillende doelen.

D. Taalbeschouwing

8. De leerlingen kunnen
  - hun gedachten, ervaringen, gevoelens en bedoelingen uiten bij voorbeeld in een verhaal, een gedicht en in een dialoog voor hoorspel, poppenkast of toneel;
  - teksten schrijven, waarin zij hun eigen ervaringen, mening, waardering of afkeuring duidelijk weergeven;
  - een brief schrijven volgens algemeen geldende conventies;
  - op basis van eigen kennis en waarneming of op basis van verkregen informatie een werkstuk maken;
  - schrijven toepassen als middel om gedachten, ervaringen, gevoelens en bedoelingen voor henzelf te ordenen.
9. De leerlingen kunnen de vormgeving en de presentatie van hun teksten verzorgen door aandacht te besteden aan de leesbaarheid van hun spelling, de leesbaarheid van hun handschrift, zinsbouw, bladspiegel, beeldende elementen en kleur.
10. De leerlingen kunnen met voorbeelden aangeven
  - hoe talen en taalvarianten relaties tussen mensen kunnen bepalen en hoe die relaties samenhangen met culturele overeenkomsten en verschillen;
  - dat de betekenis van een taaluiting mede beïnvloed wordt door de situatie, de vorm, onuitgesproken bedoelingen, lichaamshouding, gezichtsuitdrukking en gebaren;
  - dat een taal of taalvariant op verschillende manieren gebruikt kan worden;
  - dat mondelinge en schriftelijke communicatie gebaat is bij regels. Zij kunnen voorbeelden van situaties geven, waarin zulke regels functioneel zijn.
11. De leerlingen kennen een aantal taalkundige principes en regels.
  - Zij kunnen in een zin het onderwerp, het werkwoordelijk gezegde en delen van dat gezegde onderscheiden.
  - Zij kennen
    - regels voor het spellen van werkwoorden;
    - regels voor het spellen van andere woorden dan werkwoorden;
    - regels voor het gebruik van leestekens.
12. De leerlingen kunnen begrippen hanteren die het hun mogelijk maken over taal te denken en te spreken:
betekenis, beeldspraak, letterlijk en figuurlijk taalgebruik, uitdrukking, gezegde, spreekwoord, synoniem, gevoelswaarde, symbool, beeldtaal, pictogram;
moedertaal, tweede taal, vreemde taal, dialect, meertalig, gespreksregels, formeel en informeel taalgebruik;
spelling, uitspraak, onderwerp van een zin, persoonsvorm, werkwoordelijk gezegde, deelwoord, onbepaalde wijs, werkwoord, tegenwoordige tijd, verleden tijd, enkelvoud, meervoud;
gedicht, poëzie, verhaal, drama, toneelstuk, jeugdboek, monoloog, dialoog;
hoofdstuk, paragraaf, alinea, zin, klemtoon, lettergreep, komma, punt, puntkomma, vraagteken, uitroepeten, dubbele punt, aanhalingstekens.

FRIESE TAAL

Algemene doelstelling

- Het onderwijs in Friese taal is erop gericht dat de leerlingen
- vaardigheden ontwikkelen waarmee ze deze taal doelmatig gebruiken in situaties die zich in het dagelijks leven voordoen;
  - kennis en inzicht verwerven omtrent betekenis, gebruik en vorm van taal;
  - plezier hebben of houden in het gebruiken en beschouwen van taal.

DOMEINEN	KERNDOELEN
A. Spreken en luisteren	<ol style="list-style-type: none"> 1. De leerlingen weten dat men kan luisteren en spreken met verschillende doelen. 2. De leerlingen kunnen<ul style="list-style-type: none"> - de inhoud en bedoeling van hetgeen er tegen hen gezegd wordt begrijpen; - vragen stellen om informatie te verzamelen over een door henzelf gekozen onderwerp; - verslag uitbrengen; - iets uitleggen; - hun ervaringen, mening, waardering of afkeuring op persoonlijke wijze weergeven; - deelnemen aan een formeel gesprek. 3. De leerlingen kunnen bij het realiseren van het voorgaande in voorkomende situaties gebruik maken van communicatiemiddelen.
B. Lezen	<ol style="list-style-type: none"> 4. De leerlingen weten, dat men kan lezen met verschillende doelen. 5. De leerlingen kunnen<ul style="list-style-type: none"> - informatieve en betogende teksten, verhalen, poëzie en dialogen voor hoorspel, poppenkast of toneel onderscheiden; - hun manier van lezen aanpassen aan een door henzelf of door de leerkracht gesteld lezersdoel; - hoofdzaken van een informatieve tekst weergeven; - bij een betogende tekst de hoofdlijn van het betoog aangeven en weergeven hoe hun mening zich verhoudt tot de mening in de tekst.
C. Schrijven	<ol style="list-style-type: none"> 6. De leerlingen kunnen algemeen gebruikte schriftelijke informatiebronnen hanteren. 7. De leerlingen weten, dat er geschreven wordt met het oog op verschillende doelen.

8. De leerlingen kunnen
  - hun gedachten, ervaringen, gevoelens en bedoelingen uiten bij voorbeeld in een verhaal, een gedicht en in een dialoog voor hoorspel, poppenkast of toneel;
  - teksten schrijven, waarin zij hun eigen ervaringen, mening, waardering of afkeuring duidelijk weergeven;
  - een brief schrijven volgens algemeen geldende conventies;
  - op basis van eigen kennis en waarneming of op basis van verkregen informatie een werkstuk maken;
  - schrijven toepassen als middel om gedachten, ervaringen, gevoelens en bedoelingen voor henzelf te ordenen.

9. De leerlingen kunnen de vormgeving en de presentatie van hun teksten verzorgen door aandacht te besteden aan de leesbaarheid van hun spelling, handschrift, zinsbouw, bladspiegel, beeldende elementen en kleur.

10. De leerlingen kunnen met voorbeelden aangeven
  - hoe talen en taalvarianten relaties tussen mensen kunnen bepalen en hoe die relaties samenhangen met culturele overeenkomsten en verschillen;
  - dat de betekenis van een taaluiting mede beïnvloed wordt door de situatie, de vorm, onuitgesproken bedoelingen, lichaamshouding, gezichtsuitdrukking en gebaren;
  - dat een taal of taalvariant op verschillende manieren gebruikt kan worden;
  - dat mondelinge en schriftelijke communicatie gebaat is bij regels. Zij kunnen voorbeelden van situaties geven, waarin zulke regels functioneel zijn.

11. De leerlingen kennen een aantal taalkundige principes en regels.
  - Zij kunnen in een zin het onderwerp, het werkwoordelijk gezegde en delen van dat gezegde onderscheiden.
  - Zij kennen
    - regels voor het spellen van werkwoorden;
    - regels voor het spellen van andere woorden dan werkwoorden;
    - regels voor het gebruik van leestekens.

12. De leerlingen kunnen begrippen hanteren die het hun mogelijk maken over taal te denken en te spreken: betekenis, beeldspraak, letterlijk en figuurlijk taalgebruik, uitdrukking, gezegde, spreekwoord, synoniem, gevoelswaarde, symbool, beeldtaal, pictogram; moedertaal, tweede taal, vreemde taal, dialect, meertalig, gespreksregels, formeel en informeel taalgebruik; spelling, uitspraak, onderwerp van een zin, persoonsvorm, werkwoordelijk gezegde, deelwoord, onbepaalde wijs, werkwoord, tegenwoordige tijd, verleden tijd, enkelvoud, meervoud; gedicht, poëzie, verhaal, drama, toneelstuk, jeugdboek, monoloog, dialoog; hoofdstuk, paragraaf, alinea, zin, klemtoon, lettergreep, komma, punt, puntkomma, vraagteken, uitroepetekens, dubbele punt, aanhalingstekens.

D. Taalbeschouwing

ENGELSE TAAL

Algemene doelstelling

- Het onderwijs in Engelse taal is erop gericht dat de leerlingen
- vaardigheden ontwikkelen waarmee ze deze taal op een zeer eenvoudig niveau gebruiken als communicatiemiddel in contact met mensen die zich van deze taal bedienen;
  - kennis hebben van de rol die de Engelse taal speelt in de Nederlandse samenleving en als internationaal communicatiemiddel.

DOMEINEN	KERNDOELEN
A. Luistervaardigheid	<ol style="list-style-type: none"> 1. De leerlingen kunnen hoofdzaken halen uit eenvoudige informatieve en voor hen samengestelde of aangepaste luisterteksten door gebruik te maken van contextgegevens en hun kennis van woorden. 2. De leerlingen kunnen gesprekspartners begrijpen door hun kennis van een voor het onderwerp of de situatie relevante woordenschat in gesprekken over de volgende onderwerpen, of in de volgende situaties:<ol style="list-style-type: none"> a. persoonlijke gegevens<ul style="list-style-type: none"> - name, first name, surname; - hoofdtelwoorden tot en met 100; - address, street; - old, year; - Dutch, English, German, French; - Holland, England, Germany, France; - brother, sister, father, mother. b. de woonomgeving<ul style="list-style-type: none"> - house, flat, town, village, country; - North, South, East, West, middle; - room, living-room, bedroom, kitchen, bathroom, toilet; - bed, table, chair. c. vrijetijdsbesteding en hobby's<ul style="list-style-type: none"> - football, tennis, basketball, tabletennis, swimming; - pet, dog, cat; - black, white, green, blue, red, yellow, brown; - big, small, thin, tall. d. eten en drinken<ul style="list-style-type: none"> - breakfast, lunch, dinner; - coffee, tea, milk, sugar, water; - apple, pear, banana, fruit; - vegetables, potatoes, salad, soup, dessert. e. tijdsaanduiding<ul style="list-style-type: none"> - evening, afternoon, morning, night; - time, hour, minute, o'clock, half (past), quarter, before, after; - dagen van de week; - maanden van het jaar; - birthday. f. beschrijven van personen<ul style="list-style-type: none"> - shirt, jeans, dress, sweater, shoes; - hair, eyes, nose, arms, legs, foot, hand; - tall, short, fat, thin; - wear.

- g. op straat
  - go, walk, take;
  - left, right, straight on, corner;
  - rangtelwoorden tot en met 10
  - post-office, bank, shop, police-station;
  - car, bus, train, bike, foot.
- h. in de winkel
  - pound, penny, pence;
  - postcard, stamp, ticket, letter.
- i. in de klas
  - pen, pencil, book, workbook, paper;
  - write, listen, open, close, take, come, sit down;
  - door, window, blackboard, table, chair.

B. Gespreksvaardigheid

3. De leerlingen kunnen een gesprek voeren over de onderwerpen of in de situaties die hieronder genoemd zijn. Hun uitspraak van het Engels is voor moedertaalsprekers van die taal begrijpelijk.
- a. Persoonlijke gegevens
De leerlingen kunnen
- voor- en achternaam
  - adres en woonplaats
  - leeftijd en nationaliteit
  - gezinssamenstelling noemen
- en deze informatie aan de gesprekspartner vragen.
- b. De woonomgeving
De leerlingen kunnen
- de stad/het deel van het land waar zij wonen, noemen
  - het huis/de flat en het aantal kamers beschrijven
  - zeggen of zij een eigen kamer hebben of niet
- en deze informatie aan de gesprekspartner vragen.
- c. Vrijtijdsbesteding en hobby's
De leerlingen kunnen
- hobby's en interesses noemen
  - vragen stellen over hobby's en interesses
  - iemand vragen mee te doen met een spel en reageren op een voorstel om mee te doen
  - zeggen of/dat zij een dier hebben
- en kunnen deze informatie aan de gesprekspartner vragen;
zij kennen uitingen die voor het spelen van sporten van hun keuze relevant zijn.
- d. Eten en drinken
De leerlingen kunnen
- zeggen of zij bepaalde etenswaren lekker vinden of niet
  - inlichtingen geven over eetgewoonten in eigen land en soortgelijke inlichtingen over eetgewoonten elders vragen.
- e. Tijdsaanduiding
De leerlingen kunnen
- zeggen hoe laat het is
  - zeggen of iets 's morgens, 's middags of 's avonds plaatsvindt
  - zeggen wanneer zij jarig zijn
- en soortgelijke informatie aan de gesprekspartner vragen.
- f. Personen beschrijven
De leerlingen kunnen
- zeggen hoe iemand eruit ziet aan de hand van kleding
  - iemand beschrijven aan de hand van lichamelijke kenmerken
- en soortgelijke informatie aan de gesprekspartner vragen.

g. Op straat

De leerlingen kunnen

- de weg wijzen of zeggen, dat zij dat niet kunnen
- de weg vragen.

h. Winkel, postkantoor, kassa

De leerlingen kunnen

- zeggen welke ansichtkaart, postzegel of ticket zij willen hebben
- vragen hoe duur iets is.

C. Leesvaardigheid

4. De leerlingen kunnen hoofdzaken selecteren uit eenvoudige informatieve teksten en uit voor hun geschreven of herschreven verhalende teksten. Zij maken daarbij gebruik van contextgegevens en van hun kennis van woorden.

D. Opzoekvaardigheid

5. De leerlingen kunnen
- de betekenis van een Engels woord
  - de Engelse vertaling voor een Nederlands woord in een alfabetische woordenlijst opzoeken.

REKENEN/WISKUNDE

Algemene doelstelling

- Het onderwijs in rekenen/wiskunde is erop gericht dat de leerlingen
- verbindingen kunnen leggen tussen het onderwijs in rekenen/wiskunde en hun dagelijkse leefwereld;
  - basisvaardigheden verwerven, eenvoudige wiskunde-taal begrijpen en toepassen in praktische situaties;
  - reflecteren op eigen wiskundige activiteiten en resultaten daarvan op juistheid controleren;
  - eenvoudige verbanden, regels, patronen en structuren opsporen;
  - onderzoeks- en redeneerstrategieën in eigen woorden kunnen beschrijven en gebruiken.

DOMEINEN	KERNDOELEN
A. Vaardigheden	<ol style="list-style-type: none"> 1. De leerlingen kunnen met wisselende eenheden tellen en terugtellen. 2. De leerlingen kennen uit het hoofd optel- en vermenigvuldigtafels tot tien. 3. De leerlingen kunnen eenvoudige hoofdrekenopgaven vlot uitrekenen, waarbij ze verschillende bewerkingen inzichtelijk toepassen. 4. De leerlingen kunnen schattend rekenen, ook met breuken en decimale breuken, door de uitkomst globaal te bepalen. 5. De leerlingen hebben inzicht in de structuur van de gehele getallen en inzicht in het positiesysteem van de decimale getallen. 6. De leerlingen kunnen de rekenmachine met inzicht gebruiken. 7. De leerlingen kunnen een eenvoudige, niet in wiskundige taal aangeboden probleemstelling zelf in wiskundige termen omzetten.
B. Cijferen	<ol style="list-style-type: none"> 8. De leerlingen kunnen de bewerkingen optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen volgens standaard-procedures of varianten daarvan uitvoeren en deze in eenvoudige situaties toepassen.
C. Verhoudingen en procenten	<ol style="list-style-type: none"> 9. De leerlingen kunnen verhoudingen vergelijken. 10. De leerlingen kunnen eenvoudige verhoudingsproblemen oplossen. 11. De leerlingen kennen het begrip «procent» en kunnen in eenvoudige situaties praktische procentberekeningen uitvoeren. 12. De leerlingen begrijpen het verband tussen verhoudingen, breuken en decimale breuken.
D. Breuken en decimale breuken	<ol style="list-style-type: none"> 13. De leerlingen weten dat aan een breuk en een decimale breuk op verschillende manieren betekenis kan worden gegeven. 14. De leerlingen kunnen breuken en decimale breuken op een getallenlijn plaatsen en breuken in decimale breuken omzetten, ook met een rekenmachine.

E. Meten

15. De leerlingen kunnen in eenvoudige toepassingsituaties, met gebruikmaking van modellen eenvoudige breuken en decimale breuken vergelijken, optellen, aftrekken, delen en vermenigvuldigen.
16. De leerlingen kunnen klok kijken en tijdsintervallen berekenen, ook met behulp van de kalender.
17. De leerlingen kunnen in alledaagse situaties met geld rekenen.
18. De leerlingen hebben inzicht in de relatie tussen de belangrijkste grootheden en de bijbehorende maateenheden.
19. De leerlingen kennen de gangbare maten van lengte, oppervlakte, inhoud, tijd, snelheid, gewicht en temperatuur en kunnen deze in eenvoudige toepassingsituaties hanteren.
20. De leerlingen kunnen eenvoudige tabellen en grafieken lezen en deze in eenvoudige situaties op grond van eigen metingen zelf samenstellen.

F. Meetkunde

21. De leerlingen beschikken over eenvoudige noties en begrippen, waarmee zij ruimte meetkundig kunnen ordenen en beschrijven.
22. De leerlingen kunnen ruimtelijk redeneren. Zij bedienen zich daarbij van bouwsels, plattegronden, kaarten en foto's, en gegevens over plaats, richting, afstand en schaal.
23. De leerlingen kunnen schaduwbeelden verklaren, figuren samenstellen en bouwplaten van regelmatige objecten ontwerpen en herkennen.